

Många barn görs inte delaktiga när socialtjänsten beslutar om omplacering eller hemflytt

När barn i samhällsvård, till exempel på HVB (hem för vård eller boende) eller i familjehem, måste omplaceras rör det sig ofta om stora livsavgörande beslut. Detsamma kan gälla när barn flyttar hem till biologiska föräldrar efter samhällsvård. Enligt lag ska socialtjänsten göra barn delaktiga i beslut som rör dem. En tillsyn av socialnämndernas¹ omplaceringar av barn, som IVO avslutat under 2023, visar att delaktigheten ofta brister.

Brister finns hos nästan alla granskade socialnämnder

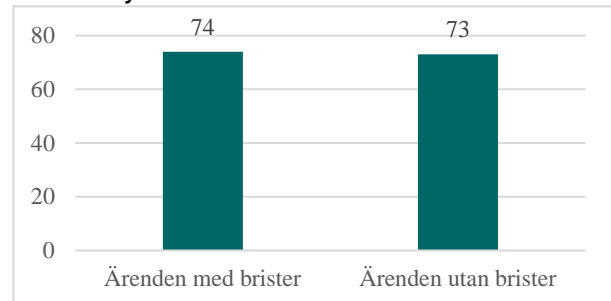
I den tillsyn som gjorts rörande omplaceringar har IVO granskat 26 socialnämnder² och sammanlagt 147 barns ärenden. Det finns brister i delaktigheten för sammanlagt 74 barn.

Resultatet av tillsynen visar att socialnämndernas arbete med att göra barn delaktiga inte lever upp till lagens krav. Det är bara en socialnämnd (Rättvik) som bedömts inte ha några brister. Tre kommuner, som även tidigare brutit gällande barns delaktighet vid IVO:s tillsyn, har förelagts att vidta åtgärder³.

¹ Olika kommuner kan ha olika namn på den nämnd som ansvarar för dessa frågor. I detta dokument används namnet socialnämnd genomgående.

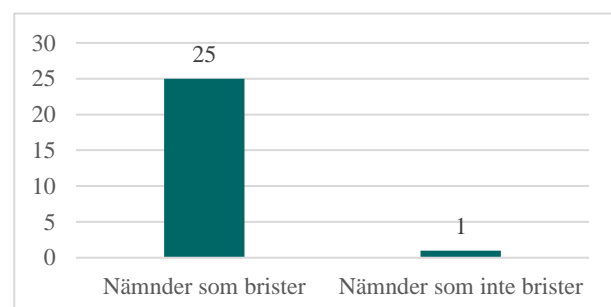
² Sandviken, Rättvik, Vetlanda, Knivsta, Örebro, Bromma stadsdelsnämnd, Surahammar, Grums, Uppsala, Hultsfred, Danderyd, Nora, Rinkeby-Kista stadsdelsnämnd, Avesta, Mönsterås, Köping,

Figur 1. Antal ärenden med och utan brister av det totala antalet 147 stycken

Barn som flyttas mellan olika vårdformer (som familjehem eller olika HVB) eller som flyttar hem till biologisk förälder efter en tid i samhällsvård, utsätts ofta för dramatiska livsförändringar på grund av socialtjänstens beslut.

Figur 2. Antal nämnder med och utan brister

Fagersta, Enköping, Vallentuna, Trosa, Eskilstuna, Norberg, Botkyrka, Leksand, Gotland och Linköping.

³ Trosa, Grums, Linköping

Barn har rätt till delaktighet och inflytande när socialnämnder tar beslut som påverkar deras liv. Delaktigheten består av tre delar:

- rätt till relevant information,
- möjlighet att uttrycka sina åsikter
- att åsikterna tillmäts betydelse⁴.

Barnets rätt till information och att förstå och kunna ta till sig informationen är en förutsättning för att kunna uttrycka sina åsikter. Att få uttrycka åsikter och bli hörd är i sin tur en förutsättning för att åsikterna ska kunna tillmätas betydelse, utifrån bland annat barnets ålder och mognad. De brister som IVO konstaterat i tillsynen finns inom samtliga delar av rätten till delaktighet.

Tillsynen visar att det inom en och samma kommun kan finnas barn vars delaktighet värnats och barn vars delaktighet inte värnats. En förklaring är olikheter i omständigheter men det skulle också kunna finnas andra orsaker, exempelvis individuella socialsekreterares engagemang i delaktighetsfrågor.

Företrädare för flera kommuner har, efter IVO:s begäran, genomfört en egengranskning av de aktuella ärendena. Egengranskningarna har visat att delaktigheten kan ha varit större än vad som gått att utläsa ur socialnämndernas dokumentation. IVO vill här framhålla att omplacering inom samhällsvården är ett ingripande beslut i ett barns liv. Barnet kan både i när-tid och i vuxen ålder vilja ta del av bakgrunden till överväganden och beslut. Dokumentation är ett lagkrav och det är av stor vikt att dokumentationen förs på ett sätt som gör att händelseförloppet kan följas.

Flera kommuner lyfter att det kan finnas svårigheter att alltid göra barn delaktiga före en omplacering. Det kan finnas överväganden som leder till att en omplacering måste göras akut. IVO bedömer dock att utrymmet för vad som är en situation som är så akut att barn inte kan göras delaktigt i förväg, inte alltid tolkas så restriktivt som det borde. Nämnden måste, i de verkligt akuta fallen, göra sitt yttersta för att göra barnet delaktigt i de avseenden det är möjligt, i mycket nära anslutning till omplaceringen.

Tillsynen visar sammantaget på flera allvarliga brister. Till exempel har det under pågående placering gått lång tid utan att barnet har fått någon förklaring till omplaceringen av sin socialsekreterare, eller fått möjlighet att uttrycka sina åsikter om det som skett.

Det finns exempel på barn som snart är myndiga som uttryckt starka önskemål om att få stanna i familjehem, men som inte blivit hörda i rimlig utsträckning. Barnet har inte heller fått föra sin egen talan, eller fått ett överklagbart beslut, trots att lagen kräver det.

Det finns exempel på yngre barn, som inte fått möjlighet att bearbeta en hemflytt från familjehem på rimligt sätt eller åtminstone fått inflytande över förberedelse och upplägg, utan bara fått veta att hemflytt sker mycket snart. Behov av snabb handläggning uppges i vissa fall vara orsak till dessa brister.

Tillsynens upplägg

Tillsynen riktades först mot samtliga socialnämnder eller motsvarande i kommuner och stadsdelar i Dalarnas, Gävleborgs, Jönköpings, Kalmar, Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Värmlands, Västmanlands, Örebro och Östergötlands län samt region Gotland. Av dessa valde IVO ut 26 socialnämnder för fortsatt tillsyn. Från dessa nämnder begärde IVO in dokumentation för de (upp till) tio barn som senast omplacerats eller flyttat hem under perioden 1 januari 2021 till 30 april 2022. IVO har försökt nå barnen för att erbjuda dem att svara på frågor om upplevelsen att vara delaktig i sin omplacering eller hemflytt. Socialnämnderna genomförde en egengranskning av de ärenden som de rapporterat in. Utöver dessa delar svarade ansvarig socialsekreterare, alternativt annan medarbetare, på en enkät med frågor om barnets rätt till delaktighet. IVO har sedan valt ut (upp till) sex ärenden per nämnd för kontrollgranskning. Utifrån dessa ärenden grundas bedömningen i de beslut som fattats för varje socialnämnd.

Tillsynen har varit underlag i det regeringsuppdrag till IVO "Uppdrag om förstärkt tillsyn av socialtjänstens handläggning som rör barn och unga" (S 2020/08835), som slutredovisades 2023-03-02.

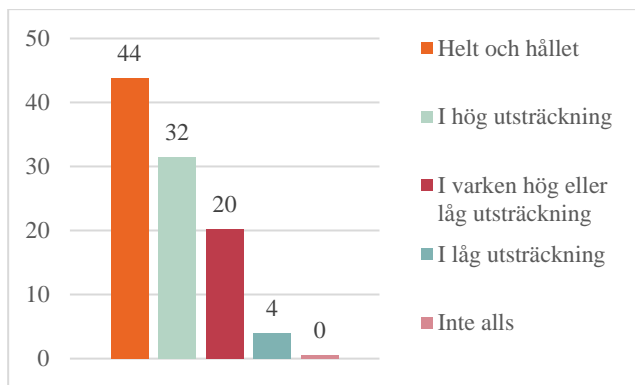
Socialsekreterare involverar barn i olika utsträckning

Socialsekreterare, alternativt annan medarbetare, har svarat på enkäter rörande delaktigheten för de barn vars ärenden granskats i denna tillsyn. En enkät per barn har fyllts i, sammanlagt besvarades enkäter gällande 203 olika ärenden.

---

⁴ 11 kap 10 § Socialtjänstlag (2001:453) SoL, 36 § Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Se även JO-beslut dnr 822/2022.

Figur 3. Andel svar på fråga i socialsekreterarenkäten: I vilken utsträckning tycker du att du gjorde barnet delaktigt i omplaceringen/hemflytten? (%)

Socialsekreterarnas bedömning av hur de lyckats göra barn delaktiga varierar. I ungefär vart fjärde fall (24 procent) är den egna bedömningen att delaktigheten varit ”varken hög eller låg” alternativt låg.

Socialsekreterarna ger olika förklaringar till bristerna i arbetet med delaktighet. Många tar upp svårigheter när det sker akuta sammanbrott i placeringar. Komplexiteten att fullt ut kunna informera och göra barn delaktiga när barnen har funktionsvariation eller låg ålder nämns också. Ibland ställs socialsekreteraren inför dilemman, som gör att både barns delaktighet och känsla av sammanhang upplevs svår att värna:

”I just detta ärende vägrade tidigare familjehem samarbeta vid omplacering samt nekade till ett fortsatt regelbundet umgänge. Det är svårt att berätta för barn om att tidigare familjehem inte vill träffa dem trots att barnet vill.”

Det finns en del förklaringar runt bristande delaktighet, som tyder på att nämnderna inte har gett socialsekreterarna de förutsättningar som krävs.

”Tidsbrist/tidspress utifrån hög arbetsbelastning.”

”Ansvarig handläggare har varit sjuk mycket.”

”Jag kunde inte träffa honom fysiskt innan hemflytten på grund av avståndet till familjehemmet.”

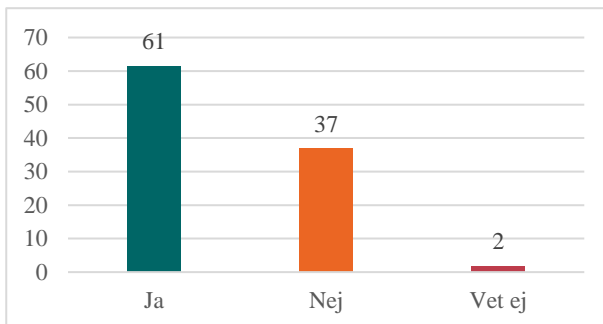
Många barn uppger att de inte är delaktiga

Samtliga barn, vars ärenden valdes ut i tillsynen, gavs möjlighet att bli intervjuade av IVO:s inspektörer. 58 av 147 barn valde att delta. Barnen var i åldrarna 8-18 år när intervjuerna genomfördes sommaren/hösten 2022. De flesta intervjuer gjordes på telefon, några digitalt. Ett barn ville träffa IVO i hemmet, den intervjun genomfördes enligt barnets önskemål.

Alla barn som deltog i en intervju med IVO tyckte att det var ”okej” eller bra att bli intervjuade.

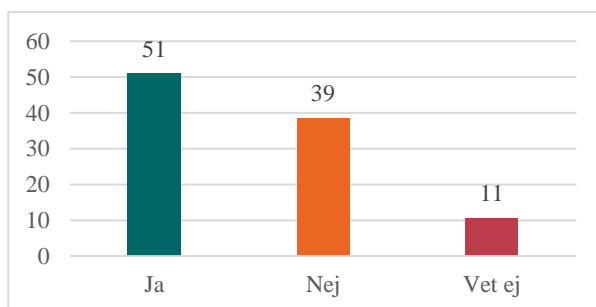
Resultatet av intervjuerna visar att fyra av tio barn (37 procent) uppger att socialsekreteraren inte pratade med dem innan de flyttade till det nya hemmet, vilket är anmärkningsvärt.

Figur 4. Andel svar på fråga i barnintervjun: Pratade din socialsekreterare med dig om flytten innan du flyttade hit där du bor nu? (%)

På frågan om socialsekreteraren frågade vad barnet tyckte om flytten är resultatet ännu sämre. Bara vartannat barn (51 procent) svarar ja på den frågan. IVO bedömer att delaktigheten varit sämre än vad socialsekreterarna uppger i sin egen granskning.

Figur 5. Andel svar på fråga i barnintervjun: Frågade din socialsekreterare dig vad du tyckte om flytten innan du flyttade hit där du bor nu?(%)

Barnen ger olika bilder av hur kontakten med socialtjänsten fungerat och fungerar. Det finns exempel på brister och besvikelse, men också exempel på barn som är nöjda.

Citaten nedan är exempel på fritextsvar. Det är inte exakta citat, utan återgivna av den inspektör som pratade med respektive barn (i denna redogörelse omgjorda till jag-form).

En del av barnen är missnöjda:

”Jag upplever att soc inte samarbetar alls.”

”Jag får inte någon information om vad planen framåt är från socialtjänsten, hur länge jag ska vara där jag är nu. De tar ingen hänsyn till att jag snart fyller 18 år.”

”Jag skulle verkligen ha velat få mer information. Även om det till slut blev akut hade de kunnat berätta vad familjen hette som jag skulle till, var de bor och hur familjen såg ut. Jag visste ingenting förrän jag kom dit.”

Andra är mer nöjda:

”Soc var med mig på besök hos familjehemmet. Jag fick betänketid på några dagar, men jag meddelade på en gång att jag ville flytta då det kändes riktigt bra med familjehemmet.”

”Jag fick komma med lite önskemål. Jag ville gärna ha djur, jag trivs med djur. Och det fanns det där.”

”Socialtjänsten ville först att jag skulle till ett HVB efter SiS-placeringen, men de lyssnade på mig då jag sa att jag önskade bli placerad i ett familjehem.”

De allra flesta barnen (84 procent) säger att de vet hur de ska göra för att kontakta sin socialsekreterare. Flera är dock missnöjda med att socialsekreteraren är svår att få tag på. Det är tydligt att barnen vid behov vill kunna få kontakt med socialtjänsten.

Nämnder planerar åtgärder

I och med bristerna i barns delaktighet har IVO begärt att aktuella nämnder ska redovisa sin inställning till bristerna och uppge eventuella åtgärder.

Flera kommuner har redan påbörjat förbättringsarbetet och planerar fler åtgärder. Det är vanligt med olika typer av utbildningsinsatser. Andra typer av åtgärder är exempelvis:

- Surahammars kommun planerar att införa en brukarenkät specifik för placerade barn.
- Vetlanda kommun har ett HVB-projekt där en projektledare arbetar med att utveckla arbetet med institutionsplacerade barn.
- Eskilstuna kommun förbättrar arbetet med att egengranska journaler och gör ett nytt urval för att granska omplaceringar/hemtagningar med kontroll av delaktighetsfrågor.
- Leksands kommun har infört ett arbetssätt där ledamöter i individnämnden särskilt ska granska barns delaktighet när ärenden tas upp i nämnden.
- Nora kommun utformar en speciell checklista som stöd i att dokumentera barns delaktighet samt som en egengranskning.

Fortsatt utvecklingsarbete behövs

Artikel 12 i barnkonventionen stärker barns ställning som enskild individ med egna rättigheter: ”Barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad.”

I socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård och unga (LVU) finns också tydliga krav på barns delaktighet⁵.

När socialnämnden står inför att placera eller omplacera ett barn, är delaktigheten viktig. Det är en komplex och prioriterad uppgift för utredande socialsekreterare, ansvariga chefer och ansvarig nämnd. Vid beslut som rör barn ska barns bästa vara avgörande. Även om barnets önskan inte helt och hållet kan eller bör uppfyllas i varje enskilt fall så får det inte innebära att barn stängs ute från sin lagliga rätt till delaktighet.

Att ge barn relevant information, att lyssna på deras åsikter samt att tillmäta åsikterna betydelse är en viktig del av socialnämndens uppdrag. Det handlar om att med barns bästa för ögonen involvera dem. Barn kan tillföra viktig information inför omplaceringen. Delaktighet kan också förbättra barns möjligheter att tillgodogöra sig vården. Barns känsla av att vara viktiga i sammanhanget förstärks vid delaktighet och när de upplever att de kan påverka sin egen situation.

IVO:s tillsyn visar att endast ett fåtal av de granskade nämnderna följer lagen när det gäller barns delaktighet. Det finns alltså ett tydligt behov av fortsatt utvecklingsarbete i kommunerna.

---

⁵ 11 kap. 10 § SoL, 36 § LVU.